

ORCID: 0000-0003-4876-2162

ORCID: 0000-0002-0880-3671

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УЧНІВ 10-11-Х КЛАСІВ В УМОВАХ ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО

Анотація

У статті розроблена технологія блочного формування граматичної компетентності учнів 10-11-х класів в умовах підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. Обґрунтовано, що означена технологія орієнтована насамперед на узагальнення, систематизацію та коригування знань учнів, удосконалення навичок та вмій. Блочну методику складають чотири компоненти – теоретичний, практичний, самостійна робота, підсумковий контроль із кожного блоку, які реалізуються в чотири етапи: презентація теоретичного матеріалу, закріплення теоретичного матеріалу / формування навичок та вмій, самостійна робота, підсумковий контроль. У процесі апробації емпірично було підтверджено ефективність цієї технології.

Ключові слова: блочна технологія навчання, методика навчання української мови, граматична компетентність, підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО).

Постановка проблеми та актуальність дослідження

Підготовка учнів 10-11-х класів до ЗНО з української мови є особливим процесом, який відбувається в умовах блочного навчання й орієнтований на те, щоб за мінімально короткий час (від кількох місяців до кількох тижнів) сформувати в учнів необхідні знання, навички та вміння, достатні для успішного складання підсумкової атестації. Метою блочного курсу української мови в процесі підготовки до ЗНО є формування та розвиток низки компетентностей (зокрема, граматичної, лексикологічної, фонетичної, правописної, мовленнєвих компетентностей у письмі та читанні) за відносно короткий час (орієнтовно – 50-120 академічних годин), а точніше – формування, закріплення, систематизація та узагальнення знань з української мови, а також формування та удосконалення навичок та вмій, набутих протягом 10–11 років вивчення української мови в школі.

Грамматична компетентність з української мови учнів-випускників середньої школи є важливою складовою, з одного боку, їхньої шкільної освіти, а з іншого боку, ця компетентність складає базу для подальшої мовної освіти як у галузі україністики, так і в галузі вивчення іноземних мов. Тому граматиці слід приділяти особливої уваги. Аналіз тестових завдань ЗНО з української мови показує, що близько 40% таких завдань орієнтовано саме на пере-

вірку рівня володіння граматиною української мови; крім того, окремі завдання з орфографії, пунктуації, морфеміки інтегруються з граматиною, а успішне їх виконання можливе лише завдяки хорошим знанням граматичних процесів української мови. Грамматичний аспект посідає важливе місце і в частині написання власного висловлення, адже якість останнього залежить від рівня володіння граматиною.

Багаторічний досвід викладання авторів цієї статті на підготовчому відділенні Київського національного університету імені Тараса Шевченка показує, що в переважній більшості старшокласників (за рандомної вибірки) на початку рівень граматичної компетентності низький (близько 36–38%) або середній (близько 50%). І лише в 10–12% слухачів спостерігається достатній або високий рівень. Це викликає потребу в розробленні нових методик навчання української мови учнів випускних класів з метою їхньої підготовки до ЗНО, методик, які здатні за короткий час удосконалити, скоригувати, доповнити, закріпити, систематизувати знання з української мови, а також розвинути необхідні навички та вміння.

Отже, потреба в мовній підготовці до ЗНО випускників школи, вимоги до рівня володіння граматиною української мови, а також посередній рівень граматичної компетентності багатьох учнів випускових класів зумовлюють актуальність нашої публікації.

Мета статті: розробити та апробувати блочну технологію формування граматичної компетентності з української мови в учнів 11-х класів в умовах підготовки до ЗНО.

Основні методи дослідження – критичний аналіз та узагальнення теоретичних джерел, а також власного доробку з методики формування граматичної компетентності з української мови в учнів 10–11-х класів в умовах підготовки до ЗНО; педагогічне спостереження – з метою апробації авторської методики та визначення її ефективності.

Огляд літератури

Методика блочного навчання української мови не нова у вітчизняній лінгводидактиці, проте не зазнала ґрунтовного вивчення. Так, науковці оперують поняттями «блочне навчання» (Кучерук, 2007, с. 53), «блочно-консультативне навчання» (Котляр), «модульно-блочне навчання». Наразі визначено суть блочної технології, яка полягає в укрупненні навчального матеріалу, викладанні його змістовими блоками, що дає можливість сформувати цілісне й системне уявлення про зміст теми, окремі аспекти якої розглядають на наступних заняттях більш поглиблено (Бородіна, 2016; Кучерук, 2007). Обґрунтовано, що блочна технологія охоплює такі компоненти: теоретичний, практичний, самостійну роботу, перевірку знань, навичок та вмінь (Караоол, 2012, с. 70). Науковцями окреслено теоретичні засади блочного навчання української мови: ключові методи (бесіда, усний виклад матеріалу вчителем за опорним конспектом, спостереження над мовними явищами, робота з теоретичним матеріалом підручника, словником і додатковою літературою); принципи навчання (зокрема, принципи модульності та укрупнення); форми організації навчання (заняття-семінар, заняття-практикум, лабораторне заняття; контрольне заняття; урок у вигляді творчого звіту); види навчальної діяльності (колективний розгляд і аналіз інформаційно-тематичної моделі навчального блоку, самостійна робота, вправлення, складання системи запитань для взаємоопитування; узагальнення й систематизація вивченого шляхом розроблення опорних таблиць, схем; перевірку та оцінювання); засоби навчання (тематичний словник ключових понять, блок-схеми, таблиці, кодограми, моде-

лі-матриці, графічні схеми речень) (Кучерук, 2007). Отже, блочна технологія орієнтована в основному на систематизацію, узагальнення знань, удосконалення та закріплення набутих навичок та вмінь, що є релевантним у процесі підготовки старшокласників до ЗНО.

Виклад основного матеріалу

Блочна технологія навчання української мови слухачів підготовчих курсів спрямована на те, щоб сформувати в слухачів системне уявлення про мову, повторити, скоригувати, удосконалити знання, навички та вміння. Означена технологія передбачає об'єднання навчальних матеріалів у змістові блоки.

Змістовий блок навчального матеріалу розуміємо як «об'єднання логічно упорядкованих змістових елементів однієї теми чи розділу, що вивчається впродовж кількох уроків» [Кучерук, 2007, с. 53–54]. У навчанні граматики змістовий блок має охоплювати навчальні матеріали з морфології та синтаксису. Об'єднувати навчальні матеріали вважаємо доцільним за такими принципами:

- укрупнення та модульності навчального матеріалу;
- логічної завершеності та структурованості матеріалу;
- посиленості: здатність слухачів до сприйняття певного обсягу матеріалу;
- врахування рівня навченості та готовності до сприйняття матеріалу;
- взаємопов'язаності інформаційних вузлів у межах змістового блоку (інтеграція блоків інформації, зокрема морфології та орфографії, синтаксису та пунктуації);
- відповідність навчальних матеріалів Програмі ЗНО: змістові блоки повинні охоплювати теоретичні (орієнтовані на формування мовних знань) та практичні (орієнтовані на формування мовних і мовленнєвих навичок та вмінь) компоненти.

На основі означених принципів виділяємо такі змістові блоки:

Змістовий блок 1. Теоретичний компонент: Іменник: лексико-граматичні групи іменників, граматичні категорії іменників, відміни іменників, групи іменників за кінцевим приголосним основи. Невідмінювані іменники. Правопис відмінкових закінчень іменників. Утворення та відмінювання прізвищ, імен та імен по батькові. **Практичний компонент:** мовні навички та

вміння визначати лексико-граматичний розряд іменника, граматичні категорії іменника, відміну та групу іменника, відмінювати іменники, правильно вживати відмінкові закінчення, утворювати та відмінювати прізвища, імена та імена по батькові; мовленнєві навички та вміння вживання іменників різних лексико-граматичних груп, граматичних категорій, відмінкових форм у писемному мовленні.

Змістовий блок 2. Теоретичний компонент: Прикметник: розряди прикметників за значенням, граматичні категорії прикметників, градування прикметників, відмінювання прикметників, повні та короткі форми прикметників. **Практичний компонент:** мовні навички та вміння визначати розряд за значенням прикметника, визначати ступінь порівняння прикметника, утворювати градувані форми, відмінювати прикметники, правильно вживати відмінкові закінчення, утворювати та впізнавати повні та короткі форми прикметників; мовленнєві навички вживання відмінкових та градуваних форм прикметників в писемному мовленні.

Змістовий блок 3. Теоретичний компонент: Числівник: розряди числівників за будовою та значенням. Відмінювання числівників, узгодження числівників та іменників. **Практичний компонент:** мовні навички та вміння визначати розряд числівника за будовою та значенням, відмінювати числівники, узгоджувати числівники та іменники; мовленнєві навички та вміння вживання числівникових форм та числівникових словосполучень в писемному мовленні.

Змістовий блок 4. Теоретичний компонент: Займенник: розряди займенників за значенням, відмінювання займенників. **Практичний компонент:** мовні навички та вміння визначати розряд займенника, відмінювати займенники; мовленнєві навички та вміння вживання займенників в писемному мовленні.

Змістовий блок 5. Теоретичний компонент: Дієслово. Граматичні категорії дієслова, парадигма дієслова української мови, правопис особових закінчень. Граматичні категорії дієприкметника та дієприслівника. Вживання дієприслівникового звороту. **Практичний компонент:** мовні навички та вміння визначення граматичних значень дієслова, навички дієслівної словозміни, правопису особових закінчень, визначення граматичних значень

дієприкметників та дієприслівників; мовленнєві навички та вміння вживання дієслів, дієприслівників та дієприкметників в писемному мовленні.

Змістовий блок 6. Теоретичний компонент: Прислівник. Семантичні розряди прислівників. Градування прислівників. **Практичний компонент:** мовні навички та вміння визначення розряду прислівника, утворення та визначення градуваних форм прислівника; мовленнєві навички та вміння вживання прислівників у писемному мовленні.

Змістовий блок 7. Теоретичний компонент: Службові частини мови. Розряди прийменників, сполучників, часток. Вигук. Граматичні особливості вигуків. **Практичний компонент:** навички та вміння розрізняти службові частини мови, визначати їхній розряд за походженням, значенням, функціями, визначати вигуки; мовленнєві навички та вміння вживати службові слова в писемному мовленні (правильно використовувати прийменникове керування, вживання сполучників, вживання часток та вигуків з метою надання виразності мовленню).

Змістовий блок 8. Теоретичний компонент: Словосполучення. Види словосполучень. Сполуки слів, які не є словосполученнями. **Практичний компонент:** навички та вміння виділяти та утворювати словосполучення, вирізняти словосполучення серед сполук слів, які не є словосполученнями; визначати вид словосполучення; мовленнєві навички та вміння вживати правильно сконструйовані словосполучення в писемному мовленні.

Змістовий блок 9. Теоретичний компонент: Просте речення. Види простих речень за метою висловлювання, за окличністю, за будовою, за способами вираження синтаксичного центра (односкладні/двоскладні); за наявністю необхідних членів речення (повні/неповні); за наявністю другорядних членів речення (поширені/непоширені). **Практичний компонент:** мовні навички та вміння розпізнавати та утворювати речення різних типів; мовленнєві уміння вживання речень різних типів у писемному мовленні з метою надання мовленню точності та виразності.

Змістовий блок 10. Теоретичний компонент: Головні та другорядні члени речення. Способи вираження головних та другорядних членів речення. Сполучення підмета та прису-

дка. Розділові знаки між підметом і присудком. *Практичний компонент*: мовні навички та вміння визначати головні та другорядні члени речення; складати речення з різними видами головних та другорядних членів речення, ставити тире між підметом та присудком; мовленнєві навички та вміння використовувати арсенал головних та другорядних членів речення з метою надання мовленню точності та виразності.

Змістовий блок 11. *Теоретичний компонент*: Просте речення, ускладнене звертанням, вставними та вставленими конструкціями (види цих конструкцій), однорідними членами (однорідні та неоднорідні означення). Розділові знаки при окреслених ускладнювальних засобах. *Практичний компонент*: мовні навички та вміння визначати звертання, вставні, вставлені конструкції, другорядні члени речення, пояснювати та розставляти розділові знаки при них; складати речення, ускладнені звертанням, вставними та вставленими конструкціями, однорідними членами; мовленнєві навички та вміння використовувати в писемному мовленні ускладнені речення.

Змістовий блок 12. *Теоретичний компонент*: Просте речення, ускладнене відокремленими членами. Розділові знаки при відокремлених членах речення. *Практичний компонент*: мовні навички та вміння визначати відокремлені члени речення, пояснювати розділові знаки при них, складати речення, ускладнені другорядними членами речення, розставляти розділові знаки при відокремлених членах речення; мовленнєві навички та вміння використовувати у писемному мовленні ускладнені речення.

Змістовий блок 13. *Теоретичний компонент*: Складне речення. Складносурядне та безсполучникове речення. Типи складносурядних та безсполучникових речень, розділові знаки в складносурядному та безсполучниковому реченні. *Практичний компонент*: мовні навички та вміння визначати типи складних речень, типи складносурядних та безсполучникових речень, пояснювати розділові знаки; складати складносурядні та безсполучникові речення, розставляти розділові знаки; мовленнєві навички та вміння використовувати у писемному мовленні складні речення.

Змістовий блок 14. *Теоретичний компонент*: Складнопідрядні речення. Типи склад-

нопідрядних речень. Типи речень із кількома підрядними частинами. Розділові знаки в складнопідрядних частинах. *Практичний компонент*: мовні навички та вміння вирізняти складнопідрядні речення, визначати вид підрядності, пояснювати розділові знаки в складнопідрядних реченнях; мовленнєві навички та вміння вживання складнопідрядних речень (у тому числі й з кількома підрядними частинами) у писемному мовленні.

Змістовий блок 15. *Теоретичний компонент*: Складні речення з різними видами зв'язку. Типи цих речень. Розділові знаки в складних реченнях із різними видами зв'язку. *Практичний компонент*: мовні навички та вміння визначати та характеризувати тип речення з різними видами зв'язку, встановлювати ці види зв'язку; пояснювати розділові знаки; складати речення з різними видами зв'язку, розставляти в них розділові знаки; мовленнєві навички та вміння вживати складні речення з різними видами зв'язку в писемному мовленні.

Отже, означені змістові блоки спрямовано на інтеграцію процесу навчання граматики української мови з орфографією та пунктуацією, з розвитком писемного мовлення слухачів.

У розробленні технології блочного навчання української мови в процесі підготовки учнів старших класів до ЗНО спираємося на компоненти, які виділяє Л. Караол: теоретичний, практичний, самостійна робота, підсумковий контроль (Караол, 2012). Відповідно виокремлюємо такі етапи реалізації технології:

- презентація теоретичного граматичного матеріалу;
- закріплення теоретичного матеріалу/формування навичок та вмінь;
- самостійна робота;
- підсумковий контроль зі змістового блоку.

Презентація теоретичного граматичного матеріалу цілого змістового блоку. На етапі презентації відбувається пояснення навчального матеріалу та поетапне створення **узагальненої схеми** викладачем. Слухачі переносять цю схему в зошит. Після пояснення викладач наголошує на основних поняттях теми.

Пропонуємо узагальнену схему до теми «Числівник» (рис. 1).

Загальне поняття про числівник	→	Розряди числівників за значенням та за будовою	→	Відмінювання числівників	→	Правопис складних числівників відчислівникових слів	→	Зв'язок числівників з іменниками	→	Цифрова та словесно-цифрова форма запису інформації
--------------------------------	---	--	---	--------------------------	---	---	---	----------------------------------	---	---

Загальне поняття про числівник

<p>Числівник – це частина мови, що означає кількість предметів або їх порядок при лічбі і відповідає на запитання скільки?, котрий?</p>	<p>Синтаксична роль числівників:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Підмет: Двоє третього не ждуть. 2. Іменна частина складеного присудка: Два плюс один становить три. 3. Означення: Йому третю весну пішло; Одного року рівень води може бути нижчий, а другого – вищий. 4. Додаток: Годинник у залі продзвонив дванадцять. 5. Обставина: Крамниці зачиняють о п'ятій годині. 	<p>Числівники слід відрізнати від інших частин мови:</p> <ul style="list-style-type: none"> - іменників: двійка; - прикметників: двоповерховий; - прислівників: удвох; - дієслів: двоїтися.
--	---	---

Розряди числівників за значенням

Кількісні

Порядкові

власне кількісні: п'ять, вісімнадцять, тридцять три

дробові: чотири, восьмих, сім цілих і три десятих

збірні: троє, десятеро

неозначено-кількісні: кілька, багато, чимало

Перший, двадцять, другий, одинадцятий, двісті, сорок, шостий

Відмінювання числівників

Тип відмінювання	Особливості відмінювання
1. Числівник «один»	Відмінюється за родами й числами (один / одна / одне / одні)
2. Числівники «два, обидва, три, чотири, кілька, багато»	у непрямих відмінках числівник обидва втрачає частину -два (обидва / обох / обом)
3. Числівники від 5 до 20, 30, 50, 60, 70, 80, кільканадцять, кількадесят	У назвах десятків змінюється тільки ДРУГА частина (шістдесяти / шістдесятьох)
4. Числівники 40, 90, 100	Мають тільки дві форми: (Н.в та З.в – сорок, дев'яносто, сто), Р.в., Д.в., О.в., М.в. закінчуються на -а (Немає ста, сорока, даю ста, сорока)
5. Числівники двісті, триста, чотириста, п'ятсот, шістсот, сімсот, вісімсот, дев'ятсот, кількасот	Змінюються обидві частини (шестисот, шістьмастами)
6. Числівники «нуль, тисяча, мільйон, мільярд»	Відмінюються як іменники
7. Збірні числівники	У непрямих відмінках втрачають суфікс -еро і змінюються як кількісні: восьмеро, вісьмох
8. Дробові числівники	перша частина відмінюється як кількісний числівник, а друга – як порядковий, до того: - при чисельнику один знаменник стоїть у Н. в. однини жіночого роду: одна друга, одна третя, одна четверта, - при чисельниках два, три, чотири знаменник стоїть у Н. в. множини: дві треті, чотири десяті, три восьмі, - при чисельниках п'ять і більше – у формі Р. в. множини: п'ять третіх, шість десятих, сім восьмих
9. Числівники півтора, півтори, півтораста	Не відмінюються

Правопис складних числівників і відчислівникових слів
- у порядкових числівниках та іменниках, утворених від назв так званих десятків, перша частина не змінюється: п'ятдесятий, вісімдесятый
- разом пишуться складні слова, які до складу основи яких належить числівник: двоцижневий, двоярусний, двадцятирічний, чотирикутник
- окремо пишуться складні відчислівникові слова:
а) одне з яких має форму Н. в., а друге — О. в.: одним одна;
б) що означають приблизність: день-другий, година-дві, три-чотири
- з тире або з дефісом пишуться складні відчислівникові слова:
а) якщо поєднуються слова зі значенням приблизності або певних числових меж і складаються з двох числівників, позначених цифрами: 3 — 4 дні, учні 8 — 10 класів;
б) у скороченнях із належними до них цифрами: Ан-124, Б-17, БУ-1;
в) числівниково-літерні найменування класів, будинків, корпусів, поштових відділень тощо: 7-А клас, 10-В клас, будинок № 28-Г, корпус 3-А
Зв'язок числівників з іменниками
Іменники <u>Ч.р.</u> , які поєднуються з числівниками «обидва, два, три, чотири», мають закінчення -и / і: два столі, три учні.
Закінчення -а мають іменники із суфіксом -ин-, який випадає у формах множини: два громадянина, чотири болгарина, але: три грузини.
При складених числівниках іменники вживаються так, як того вимагає останнє слово: сто двадцять три монітори, сто двадцять п'ять моніторів.
Після дробових числівників іменник уживається лише в Р. в. однини: одна третя уроку, дві цілих і одна десята тонни, але: два з половиною роки, три з чвертю місяці, п'ять з третиною кілограмів.
З числівниками півтора, півтори вживається іменник у Р. в. однини, а з числівником півтораста – у Р. в. множини: півтора тижня, півтори тонни, півтораста місяців.
У датах назви місяців уживаються тільки в Р. в. однини: з Першим вересня, про Чотирнадцяте жовтня.
Збірні числівники вживаються з іменниками, які є назвами істот чоловічого роду: одинадцяттеро вояків, IV відміни: семеро козенят, назвами неістот середнього роду: троє життів, з множинними іменниками: шестеро дверей.
Цифрова та словесно-цифрова форма запису інформації
- прості кількісні числівники, якщо при них немає одиниць виміру, пишуть словами: шести верстатів, а не 6 верстатів; на трьох зразках, а не на 3 зразках
- числа із скороченим позначенням одиниць виміру пишуть цифрами: 7 л, 24 кг; після скорочення л, кг та ін. крапку не ставимо
- кількісні числівники, записані арабськими цифрами, не мають на письмі відмінкових закінчень, якщо вони супроводжуються іменниками: на 20 сторінках, а не на 20-ти сторінках
- прості та складні порядкові числівники пишуть словами: третій, тридцять четвертий, двісті шостий; винятком є випадки, коли написання порядкового номера зумовлено традицією: 4-й Український фронт
- числівники, що входять до складних слів, у навчальних текстах пишуть цифрами: 15-тонний вантаж, 30-відсотковий розчин
- порядкові числівники, позначені арабськими цифрами, мають відмінкові закінчення: третя декада – 3-я декада, а не 3-тя, шістнадцятий день – 16-й день, а не 16-ий, тридцятих років – 30-х років, а не 30-их
- перераховуючи кілька порядкових числівників, відмінкове закінчення ставимо тільки один раз: товари 1 та 2-го сорту
- без відмінкових закінчень записують порядкові числівники римськими цифрами для позначення порядкових номерів століть, кварталів, томів видань: XX століття, а не XX-е століття

Рис. 1. Узагальнена схема до теми «Числівник».

Ця схема використовується як опора на етапі закріплення теоретичного матеріалу/формування навичок та вмінь під час виконання вправ і завдань. Блочна методика реалізується за допомогою методів навчання, що здатні оптимально здійснювати організацію навчального процесу. Означена технологія передбачає усвідомлення учнями цілей навчання, формування зовнішніх та внутрішніх мотивів до вивчення української мови. Саме для цього вважаємо доцільними методи стимулювання обов'язку й відповідальності (викладач має донести слухачам, що виучуваний матеріал винесено на ЗНО і що від рівня його засвоєння будуть залежати результати ЗНО, а відтак, і вступ до закладів вищої освіти); а також метод створення ситуації інтересу (який може бути реалізований за допомогою використання цікавих фактів, яскравих прикладів тощо).

Для презентації навчального матеріалу найбільш релевантними є дедуктивний (виклад навчального матеріалу викладачем, як наприклад, розповідь-пояснення) та індуктивний (створення таких ситуацій, які мотивують слухачів робити самостійно висновки, тим самим набувати необхідних знань). Презентація навчального матеріалу має здійснюватися також з використанням методу демонстрації (насамперед мовних одиниць, процесів та явищ), яка полягає не лише в матеріалізації мовних одиниць, явищ, процесів, але й алгоритмів роботи з граматичними одиницями. Метод роботи з підручником (зокрема, перерахування теоретичної інформації) варто застосовувати після створення узагальненої схеми з тим, щоб слухачі повторили вивчений матеріал.

Закріплення теоретичного матеріалу/формування навичок та вмінь орієнтоване на формування мовних і мовленнєвих навичок та вмінь. Цей етап має, з одного боку, відповідати традиційній моделі формування навички/уміння (сприйняття, розуміння та усвідомлення граматичної одиниці, тренування у її впізнаванні та відтворенні, використання у власному мовленні), а з іншого боку, має охоплювати такі вправи і завдання, які відображають зміст інструкцій тестових завдань ЗНО. Крім того, вправи мають бути орієнтовані на повторення теоретичного матеріалу. Зважаючи на сказане вище пропонуємо такі види та таку послідовність вправ і завдань:

1) рецептивні аналітичні вправи на впізнавання та розпізнавання граматичних форм та конструкцій, супроводжуються поясненнями та коментарями;

2) трансформаційні та підстановчі вправи на утворення граматичних форм та конструкцій, супроводжуються поясненнями та коментарями;

3) корективні та редагувальні вправи на пошук та виправлення помилок на рівні окремих граматичних форм, словосполучень, речень, текстів;

4) продуктивні вправи на складання письмових висловлювань із використанням граматичних форм чи конструкцій;

5) тестові вправи на пошук та визначення правильних відповідей: такі вправи, на нашу думку, є вкрай важливими, оскільки максимально наближають учнів до умов ЗНО, сприяють не лише повторенню мовного матеріалу, але й розвивають когнітивні та метакогнітивні стратегії роботи з тестовими завданнями.

Закріплення теоретичного матеріалу/формування навичок та вмінь вважаємо доцільним здійснювати у два етапи: 1) на аудиторному занятті з української мови; 2) під час самостійної позааудиторної роботи. Під час аудиторного заняття слухачі повинні набути первинних умінь, пов'язаних із рецепцією, репродукцією та продукцією граматичних форм та конструкцій, набувають алгоритмів їх аналізу та утворення. На аудиторному занятті пропонуємо слухачам виконувати вправи групи 1–3. Перевірка вправ відбувається під контролем викладача.

Під час **самостійної роботи** відбувається формування рецептивних та репродуктивних граматичних навичок, формуються уміння вживання граматичних форм та конструкцій у письмових висловлюваннях. На етапі самостійної роботи пропонуємо вправи 1–4. Частина вправ перевіряється під керівництвом викладача, а частина – самостійно, за ключами відповідей. Письмові висловлювання перевіряються викладачем.

Підсумковий контроль проводиться по кожному змістовому блоку. Підсумковий контроль має містити завдання, типові для ЗНО – завдання тестового характеру з вибірковими відповідями (множинного та перехресного вибору); завдання з конструйованою відповіддю – написання власних висловлювань,

у яких використовується вивчений матеріал. Така систематичність контролю (після кожного змістового блоку) дозволить, з одного боку, мотивувати слухачів підготовчих відділень до вивчення предмета, до регулярних повторень; а з іншого боку, забезпечити сталий моніторинг рівня навченості, регулярне й вчасне коригування набутих знань, навичок та вмінь слухачів, розвивати готовність до розв'язання тестових завдань на ЗНО.

Наводимо **приклад** навчання змістового блоку №3. *Теоретичний компонент*: Числівник: розряди числівників за будовою та значенням. Відмінювання числівників, узгодження числівників та іменників. *Практичний компонент*: мовні навички та вміння визначати розряд числівника за будовою та значенням, відмінювати числівники, узгоджувати числівники та іменники; мовленнєві навички та вміння вживання числівникових форм та числівникових словосполучень в писемному мовленні.

Аудиторне заняття 1. Тема: Числівник.

Цілі заняття:

– сформулювати знання про числівник як частину мови, про розряди числівників за будовою та значенням, знання типів відмінювання числівника, парадигм числівників, про правила узгодження числівників та іменників;

– удосконалити навички впізнавання числівників серед інших частин мови; первинні уміння визначати розряд числівника за значенням та за будовою; відмінювання числівників та вживання правильних відмінкових форм числівників; узгоджувати числівник та іменник.

Хід заняття

I. Організаційна частина.

II. Перевірка домашніх завдань. Повторення раніше вивченого, виконання тестових завдань.

III. Презентація теоретичного матеріалу (за рис. 1).

IV. Закріплення теоретичного матеріалу / формування навичок та вмінь.

Вправа 1.

Мета вправи: закріпити знання про граматичні особливості числівників, удосконалити навички визначення граматичних особливостей числівників.

Інструкція: *Перепишіть фрагменти речень, записуючи цифри і скорочення словами. Схарактеризуйте числівники за значенням і будовою. Зверніть увагу на інші частини*

мови з кількісним значенням, з'ясуйте їхню синтаксичну роль, підкресліть їх.

1. У компанію прийшов найматися кандидат у менеджери з продажу. Переговори тривали 1,5 години. З початкових 500 доларів піднялись до 5 тисяч, плюс бонуси, персональна машина, оплата телефону. За 1 місяць продажі подвоїлися, за 2 – почотверилися, за 4 – поддесятирилися. На 5 місяць менеджер продав усе. Меблі – в ломбард, директора – податковій. І не тому що сволота – просто такий от сильний менеджер з продажу.

2. Дрофи – смішні, неповороткі, довірливі птахи, які самі йдуть до рук. Якось пташеня бігло за нами з парку. Ми підгодували його, і воно просило ще гостинців. Почали гладити, а це суворо заборонено. На 1 раз нас попередили. Іншим разом малий примудрився влізти у гніздо качкодзьобів і розтросив 2 яєць. Охорона парку виписала 900 американських доларів штрафу.

Вправа 2.

Мета вправи: удосконалення навичок відмінювання числівників.

Інструкція: *Провідмініайте числівники 149, 256; 75; 204; 10132; кількасот; одна третя; 603,7; 2022 рік, 13 січня.*

Вправа 3.

Мета вправи: удосконалення навичок поєднання числівників з іменниками.

Інструкція: *Запишіть словосполучення, розкриваючи дужки.*

Три (груша, яблуко, слива, горіх, апельсин, мандарин), чотири (українець, росіянин, громадянин, болгарин, вірменин, грузин, іранець, китаянка), п'ять (менеджер, монітор, комп'ютер, університет, факультет), чотири і одна сьома (зошит, книжка, метр, сантиметр, кілометр, рік), два (дуб, ясен, кущ, явір, горіх, клен).

Вправа 4.

Мета: Удосконалення навичок правопису складних числівників та відчислівникових слів.

Інструкція. *Перепишіть слова, розкрийте дужки.*

Шести/місячний, багато/річний, три/кутний, двадцяти/шести/поверховий, сто(а)/двадцяти/восьми/тисячний, одним/одна, сім/вісім років, два/три дні, В/123будинок 45/А.

Вправа 5. Мета вправи: удосконалення навичок цифрового та словесно-цифрового запису інформації.

Інструкція: *Перепишіть речення. Де треба, вставте відмінкові закінчення і замініть цифри словами.*

1. Польське верховне головнокомандування одержало у своє розпорядження 3 повнокровні піхотні дивізії (2 і 3 Великопольські й 11) та 4 кавалерійські полки (1, 12 уланські, 2 шволежерський, 2 Великопольській). 2. Тоді ж розпочалося створення нового з'єднання – 16 Поморської піхотної дивізії, формування якої планувалося завершити наприкінці квітня 1920 р. 3. У своєму складі армія мала чотири (4, 7, 13, 15) піхотні дивізії та дві (3, 4) кавалерійські бригади. 4. Армія складалась з 3 стрілецьких бригад, розподілених по різних дивізіях: 1 бригаду сотника М. Барана відправили до 44 дивізії в околиці Чуднова; 2 сотника Ю. Головінського – до 45 під Літин; 3 сотника О. Станіміра – до 60 в район Бара (А. Руккас, з кн. «Армія УНР 1920 року: організація та чисельність»).

V. Узагальнення та систематизація вивченого. Підведення підсумків, домашнє завдання та інструкції щодо його виконання.

Самостійна робота.

Цілі самостійної роботи:

– **удосконалити** знання про числівник як частину мови, про розряди числівників за будовою та значенням, знання типів відмінювання числівника, парадигм числівників, про правила узгодження числівників та іменників;

– **сформувати навички** визначати розряд числівника за значенням та за будовою; відмінювання числівників та вживання правильних відмінкових форм числівників; узгодження числівника та іменника;

– **сформувати уміння** правильно вживати числівники, а також словосполучення «числівник + іменник» у писемному мовленні.

Пропонуємо такі вправи та завдання для самостійного вивчення теми.

Вправа 1.

Мета вправи: закріпити знання про граматичні особливості числівників, удосконалювати навички визначення граматичних особливостей числівників.

Інструкція: *Перепишіть фрагменти речень, записуючи цифри і скорочення словами. Схарактеризуйте числівники за значенням і будовою. Зверніть увагу на інші частини*

мови з кількісним значенням, з'ясуйте їхню синтаксичну роль, підкресліть їх.

1 візит заплануйте так, щоб відвідати Великий бар'єрний риф. Якщо ви вже прилетіли в Австралію, мусите хоч раз пірнути. Це коштує від 400 до 2 тисяч доларів, але воно того варте. Раз ми опинилися на перетині шляху близько 1000 риб, які мали проплисти кількома днями пізніше. Але косяки потрапили в течію і збилися в часі. Туристи доплачують, щоб побачити таке.

Австралія – країна, що займає цілий континент у Південній півкулі, а також у її складі 8 222 острови. Найбільший із них – Тасманія. На площі у понад 7,6 млн. кв. км, це більш як 2/3 Європи, живуть близько 23 млн. людей, тобто трохи менше 3 на квадратний кілометр. Більшість жителів континенту зосереджена на південно-східному узбережжі у містах Сідней, Мельбурн – понад 4 млн. населення в кожному, Брісбейн – 2 млн., Перт і Аделаїда – понад 1 млн. Столиця Канберра з 367 тис. жителів – найбільший на континенті не прибережний населений пункт (3 тижневика «Країна»).

Перевірка: *за ключем з відповідями.*

Вправа 2.

Мета вправи: удосконалення навичок відмінювання числівників.

Інструкція: *Провідмінійте числівники 111, 222, 333, 444, 555, 666, 777, 8888, 9999, 0,5, 2/3, 12 листопада.*

Перевірка: *викладачем, слухачі мають усно відмінити ці числівники.*

Вправа 3.

Мета вправи: удосконалення навичок поєднання числівників з іменниками.

Інструкція: *Запишіть словосполучення, розкриваючи дужки.*

Півтора (день, місяць, рік, тиждень), півтора (день, місяць, рік, тиждень), п'ятсот шістдесят три (річка, гора, пагорб, озеро, ставок, рівчак), дванадцять (апостол, заповідь, параграф, розділ, пункт), двоє (теля, левеня, ластів'я, кача, гусеня), п'ятнадцятеро (учень, студент, чоловік, лікар, бібліотекар, математик), два з половиною (мішок, огірок, помідор), чотири з чвертю (відсоток), три з третьою (частина).

Перевірка: *за ключем з відповідями.*

Вправа 4.

Мета: Удосконалення навичок правопису складних числівників та відчислівникових слів.

Інструкція. *Перепишіть слова, розкрийте дужки.*

Двох/тисячний, сімнадцяти/ярусний, сорока/денний, сімдесяти/річний, двохсот/п'ятдесяти/мільйонний.

Вправа 5. Мета вправи: удосконалення навичок цифрового та словесно-цифрового запису інформації.

Інструкція: *Перепишіть речення. Де треба, застосуйте загальноприйняті скорочення, вставте відмінкові закінчення і замініть цифри словами або навпаки.*

У селищі Удельная 75 років вирощують п'явок. Спеціальний центр щороку розводить 3 мільйони черв'яків. Перед тим їх виловлюють у водоймах. Потім саджають до банок із водою та накривають марлею. Одну особину продають по 44 рублі, або по 10 гривень. 2. «Беремо п'явку віком 2,5 роки – 3 роки і вагою від 2,5 грамів до 4,5 грамів. Підгодовуємо її свіжою бичачою кров'ю. Ще краще брати молоду телячу, – каже власник львівської біофабрики з вирощування п'явок, ціни на його товар починаються від 5,5 гривень за штуку. – Розгодовуємо до ваги 10–12 грамів. Потім поміщаємо їх у трілітрові банки з водою приблизно по 12 особин. Живуть у чистій воді, яка проходить крізь фільтр. У банці перебувають 40 діб. Тут запліднюються. Потім переносимо їх у торф, де 1,5 місяця черви утворюють кокони. За рік вилуплені п'явочки набувають товарного вигляду. Їх можна продавати аптекам» (З тижневика «Країна»).

Перевірка: *самоперевірка за ключем з відповідями.*

Вправа 6.

Мета вправи: удосконалення навичок вживання числівників на позначення часу.

Інструкція: *Прочитайте уривок з книги Б. Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо» про вживання числівників на позначення часу. Запам'ятайте корисні поради. Зробіть завдання в кінці тексту.*

Кількісні й порядкові числівники на позначення часу

І досі ще багато хто не знає, як треба точно означити час, і питає: «Скільки зараз годин?», – замість – «Котра година?» Чуємо інколи «Зараз година ночі», – замість – «Зараз перша година ночі». (...) Наша мовна традиція стоїть за порядковими числівниками: «О п'ятій годині

виїхали ми з монастиря» (М. Коцюбинський); «Завтра об одинадцятій на мене чекатиме інженер» (Ю. Смолич). У цих фразах порядкові числівники п'ятій, одинадцятій означають не проміжок часу між двома годинами – четвертою й п'ятою, десятою й одинадцятю, а точно визначену годину. (...) Виходячи з цього, треба питати не «Скільки годин?», а – «Котра година?», казати не «Одна година ночі», а – «Перша година ночі».

Якщо треба сказати не про точно означений час, а лиш приблизно назвати період між двома годинами, (...) тоді слід ставити перед порядковим числівником прийменник *на*: «Ой сплю годину, сплю і другу», й а вже повертає та *на третю»* (С. Гулак-Артемовський). Отож, (...) треба сказати по-українському: «Я прийду *на п'яту годину*», а не «Я прийду *о п'ятій годині*», – бо це означає вже точний, а не приблизний час.

Дробові числівники часу передаються відповідним дробом із прийменником *на* до половини години: *чверть на третю*, – з прийменниками *на* або *до*, коли буде половина години *пів на сьому*, або *пів до сьомої*, чи з прийменниками *до* або *за*, коли перейшло вже за половину години: *за чверть сьома*, або *чверть до сьомої*, цебто чверть години залишилось до сьомої або за чверть години буде сьома. Не дробові числівники, а цілі, що означають кількість хвилин якоїсь години, треба ставити з тими самими прийменниками за попередніми правилами: *десять на другу*, *тридцять на другу* або *тридцять до другої*, *за двадцять друга* або *двадцять до другої*.

Коли мовиться не про означення часу доби, поділеної на 24 години, а про кількість часу, витрачену на якусь роботу чи дію, тоді слід користуватись кількісними числівниками: «Як ось із неба дощ полився, *в годину* весь пожар залив» (І. Котляревський); «От ми й узялися перевіряти рахунки з *десятої* ранку аж до *сімнадцятої* дня, витративши на це діло *сім годин*» (Із живих уст).

Запишіть визначення часу, замінивши числа словами. Поміркуйте, якими числівниками (порядковими чи кількісними) слід користуватися.

7 год. 15 хв.

8 год. 30 хв.

17 год.

12 год. 50 хв.

23 год. 45 хв.

1 год.

18 год. 40 хв.

3 год. 10 хв.

19 год. 20 хв.

9 год.

Перевірка: студенти перевіряють усі разом в аудиторії під керівництвом викладача.

Вправа 7.

Мета: Удосконалення навичок вживання окремих числівників у мовленні.

Інструкція 1: Прочитайте уривок з книги Б. Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо» про вживання слів *один, одні, самий, самі*. Запам'ятайте корисні поради. Зробіть завдання в кінці тексту.

Один, одні, самий, самі

В українській мові числівники *один, одна, одне, одні* мають або кількісне значення: «З одного вола двох шкур не деруть» (*Прислів'я*); «Ой одна ж я, одна, як билиночка в полі» (*Т. Шевченко*), або значення займенника *якийсь*: «В одній долині під горою високий явір зеленів» (*Л. Глібов*). Але ці числівники не мають значення займенників *самий, сама, саме, самі*, як у російській мові: «Он выбежал в одном белье». Однак трапляється читати не тільки в сучасних газетних і журнальних статтях, а навіть у художніх творах: «Вона вийшла в одному жакеті», «Одні старі залишилися в селі».

Українська класична література й народне мовлення в таких випадках користувалися здебільшого займенниками *самий, сама, саме, самі*: «Самий борщ та борщ, без нічого як щодня їсти, то хіба наїсися?» (*Казка*); «Зосталися самі вишкварки» (*М. Номис*); «Самі діти в хаті сидять, а батьки кудись пішли» (*Із живих уст*). Отож, авторам наведених вище двох фраз слід було написати: «Вона вийшла в самому жакеті», бо фраза з висловом в *одному* жакеті дає змогу припускати, що жінка носить часом і по два-три жакети; «Самі старі залишилися в селі», бо тут ідеться не про кількість людей, що залишилися в селі, а про їхній вік.

На місці пропущених вставте потрібні за змістом слова.

1. _____ пирогом не наїсися.
2. _____ слово, робітник повинен жити в достатку.
3. Чи раз, чи два – _____ біда.
4. Усі як _____ його судять.
5. Біда

не ходить _____. 6. Нещастя ніколи _____ не приходить. 7. Був собі на світі _____ чоловік і була в нього _____ дитина. 8. Зосередження влади в _____ руці. 9. _____ добре слово часом примирих лютих ворогів. 10. Ось я і _____, навкруги – ні душі. 11. Діти залишилися вдома _____. 12. Не я _____, а всі це кажуть. 13. В _____ тільки вікні і світилося. 14. _____ річ тільки й турбує мене. 15. У _____ сорочці. 16. Залишилася я _____. 17. Хліба нема, їмо _____ картоплю. 18. Жити в тому _____ будинку. 19. _____ брат був багатий, а другий – бідний. 20. _____ вчені поділяють цю думку, а інші – ні. 21. _____ раз людина народжується, раз і вмирає. 22. Семеро _____ не ждуть. 23. За _____ би того двох небитих дають, та й то не беруть. 24. Пізнай _____ себе, і цього буде досить для тебе.

Інструкція 2. Прочитайте уривок з книги Б. Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо» про вживання слів *другий та інший, пара й кілька*. Запам'ятайте корисні поради. Зробіть завдання в кінці тексту.

Другий та інший

Слово *другий* буває українською мовою порядковим числівником: «А в *другий* раз пройшла не глянувши на нього» (*Леся Українка*) або синонімом займенника *інший*: «Сам він не знав, не міг сказати, а *другі* з нього сміялись» (*М. Коцюбинський*). У сучасній українській мові повелося вживати цього слова тільки як порядкового числівника, користуючись для іншого значення займенником *інший*: «Війна є продовження політики *іншими* засобами». Часом цим займенником надуживають і ставлять його там, де без числівника *другий* не обійтись: «Від цього берега до *іншого* буде не більше як двадцять метрів; невже не переплинеш?» Тут неодмінно треба поставити слово *другий*: «Від цього берега до другого...», – бо в річці два береги — один і другий.

На місці пропущених вставте потрібні за змістом слова *другий* або *інший*.

1. Кравець, як перешивав свиту, то перевернув її на _____ бік.
2. Один кивне, _____ моргне, третій засміється, а мій милий замітливий – мені не минеться.
3. Один коло землі працює, хліб

робить, а _____ звіра ловить, м'яса на всіх постачає. 4. Малі босі ноженята підкидали порох – три рази в один бік, три рази в _____. 5. Вірність обов'язку – _____ скарб, який робить життя щасливим і дає душі сили не зраджувати своїх ідеалів. 6. Відійти на _____ план. 7. Один у френчі, _____ у світленькому пильовику, а третій... а третьою була жінка, тільки зодягнута по-чоловічому. 8. Бельетаж – це _____ поверх. 9. А шлях не спить, то той стрінеться, то _____, то возом їде, то йде. 10. _____ у ноги кланяється, а за п'яти кусає.

Пара й кілька

«Позич мені на *пару* днів гроші»; «Зустрінемося через *пару* днів», – чуємо інколи в розмовах, а зрідка читаємо й на сторінках сучасних художніх творів. Так сказати по-українському не можна, а слід «Позич мені на *кілька* днів (на два-три дні, на які два дні) гроші»; «Зустрінемося через *кілька* днів (через два-три дні, через які два дні)».

Числовий іменник *пара* треба ставити при іменниках, що позначають однакові речі – *пара* чобіт, *пара* білизни: «Йому Дідона підослала штани і *пару* чобіток» (І. Котляревський), людей, чимось між собою пов'язаних: «Цвіт лине, лине і закриває закохану *пару*» (Леся Українка), худобу: «Ой на тобі *пару* волів лисих» («Матеріали й дослідження» П. Чубинського).

На місці пропущених вставте потрібні за змістом слова *пара* або *кілька*.

1. Прошу на _____ слів. 2. Шукаємо для нашої дівчини _____. 3. _____ миршавих коненят ледве тягнула підводу. 4. Скажу вам _____ слів, та й будьте здорові! 5. Уже в нас і конячка, вже й _____ бичків. 6. Добирати до _____. 7. _____ книжок з української історії доробили діло. 8. За останні два роки він написав _____ гарних оповідань. 9. Дібрана _____, як пироги й сметана. 10. Напиши хоч _____ слів. 11. Кінь волів не _____. 12. Я спинився тут на _____ днів. 13. У мене більший спіх у руках, ніж у хазяїна: доки він одного чобота пошіє, у мене вже й _____ готова.

Перевірка: самоперевірка за ключем з відповідями.

Вправа 8.

Мета: Розвиток навичок вживання числівників в письмових висловленнях, умінь складати письмові висловлення.

Інструкція: «За двома зайцями не жемись, бо й одного не піймаєш».

Викладіть Ваш погляд на цю народну мудрість.

Сформулюйте тезу, наведіть переконливий аргумент, що найкраще підтвердить Вашу думку. Проілюструйте Ваші міркування посиланням на приклад із художньої літератури або з власного життя. Сформулюйте висновок. Обов'язково використайте 5-8 числівників або відчислівникових слів.

Перевірка: кілька слухачів зачитують свої висловлювання в аудиторії, потім викладач перевіряє усі роботи індивідуально.

Аудиторне заняття 2. Тема: Числівник.

Цілі заняття:

- скоригувати, систематизувати та узагальнити знання про числівник як частину мови, про розряди числівників за будовою та значенням, знання типів відмінювання числівника, парадигм числівників, про правила узгодження числівників та іменників;

- сформувати навички визначати розряд числівника за значенням та за будовою; відмінювання числівників та вживання правильних відмінкових форм числівників; узгодження числівника та іменника;

- сформувати навички виконання тестових завдань.

Хід заняття

I. Організаційна частина.

II. Перевірка домашніх завдань (завдань, які студенти мали виконати самостійно).

III. Повторення раніше вивченого. Виконання тестових завдань (зразок тесту подається далі – в апробаційній частині).

Апробація блокової методики навчання граматики української мови слухачів підготовчого відділення.

Апробація здійснювалася серед слухачів підготовчого відділення Київського національного університету імені Тараса Шевченка. В апробації взяли участь 76 слухачів – учні 10–11-х класів. Апробація авторської методики проходила в кілька етапів:

1. Передапробаційний тест та аналіз його результатів.

2. Упровадження в процес навчання змістового блоку №3 (тема: Числівник).

3. Тематичний тест та аналіз його результатів.

4. У провадження в процес навчання змістового блоку №12 (Тема: Просте речення, ускладнене відокремленими членами).

5. Тематичний тест та аналіз його результатів.

Передапробаційний тест був орієнтований на виявлення рівня сформованості в слухачів знань, навичок та вмій в межах двох

тем – «Числівник; Просте речення, ускладнене відокремленими членами». Тест охоплював 20 завдань: 19 завдань з вибірковою відповіддю до кожної теми (1 бал за кожне завдання множинного вибору, 0-4 бали за кожне завдання перехресного вибору); 1 завдання з конструйованою відповіддю – написання власного висловлення (0-20 балів за кожне висловлення, відповідно до критеріїв оцінювання ЗНО). Тож кожен учасник апробації міг набрати 0-51 бал за кожен тест (відповідно, 46-51 бал – «відмінно», 38-45 балів «добре», 30-37 – «задовільно», 29 і нижче – «незадовільно»).

Наводимо приклад тесту.

Завдання 1–10 мають по чотири варіанти відповіді, серед яких лише один правильний. Виберіть правильний, на Вашу думку, варіант відповіді.

1. Числівниками є всі слова в рядку

- А** дванадцятий, дванадцять, дванадцятро, дванадцятиметровий
- Б** сто, сотий, сотник, сотня
- В** півтора, півтораста, півтори, три з чвертю
- Г** двовірш, двохактний, двовладдя, двозначний

2. Складні числівники вжито в усіх словах рядка

- А** п'ять, тринадцять, тисяча
- Б** двісті десять, сто, сорок
- В** кільканадцять, кількасот, тридцятро
- Г** півтора, мільйон, півтораста

3. Помилку у відмінкових формах кількісних числівників допущено в рядку

- А** на восьмистах, п'ятьмастами, на трьохстах
- Б** із сорока восьми, сімдесятьма, двох тисяч восьмисот
- В** трьома, з чотирьохсот сімдесяти восьми, п'ятдесяти
- Г** вісьма, шістьма, сіма

4. Правильною є відмінкова форма (Р. в., Д. в., О. в.) кількісного числівника

- А** п'ятидесяти, п'ятдесятьом, п'ятдесятьома
- Б** п'ятдесяти, п'ятидесятьом, п'ятдесятьма
- В** п'ятдесяти, п'ятдесятьом, п'ятдесятьома
- Г** п'ятдесятьох, п'ятьдесяти, п'ятдесятьома

5. Правильною є відмінкова форма порядкового числівника

- А** дві тисячі двадцять другий рік
- Б** двох тисячний двадцять другий рік
- В** дві тисячний двадцять другий рік
- Г** дві тисячі двадцятій другий рік

6. Неправильною є відмінкова форма дробового числівника, ОКРІМ

- А** двом третім
- Б** дві треті
- В** дві третіх
- Г** двома третіми

7. НЕ правильно вжито іменник із числівником у рядку

- А три груші, три горіхи
- Б три громадянини, три грузини
- В три зошити, три підручники
- Г три дуби, три явори

8. Правильно поєднано іменник із числівником в рядку

- А півтора тижні
- Б сто двадцять три монітори
- В півтора місяця
- Г п'ять з третиною кілограми

9. Помилку у вживанні збірних числівників допущено в рядку

- А одинадцяттеро страусів
- Б п'ятеро джинсів
- В двоє котенят
- Г троє студенток

10. Правильно вжито відмінкову форму числівника в реченні, ОКРІМ

- А Повені, що сталися в Таїланді, забрали життя щонайменше двохсот двадцяти чотирьох людей.
- Б Понад п'ятидесяти тисяч людей готуються до евакуації в провінції Чіангмай.
- В За поточний рік від повеней постраждали п'ятдесят вісім із сімдесяти семи провінцій країни.
- Г У двадцятьох п'ятьох провінціях ситуація досі вкрай небезпечна.

Завдання 11–15 мають по п'ять варіантів відповіді, серед яких лише один правильний. Виберіть правильний, на Вашу думку, варіант відповіді.

11. Правильне вживання відчислівникового складного слова і числівників у реченні: (...) француз з німецьким корінням **Ян** Лахнер поставив собі за мету стати працівником (...) найтипівіших галузей в (...) містах світу протягом (...) років – **позначено в рядку**

- А 25-тирічний, двадцятьох п'ятьох, двохстах п'ятдесяти, двох з половиною
- Б 25-річний, двадцятьох п'ятьох, двохстах п'ятдесяти, двох з половиною
- В 25-річний, двадцятьох п'ятьох, двохстах п'ятдесяти, двох з половиною
- Г 25-річний, двадцятьох п'ятьох, двохстах п'ятидесяти, двох з половиною
- Д 25-річний, двадцятьох п'ятьох, двохстах п'ятидесяти, два з половиною

12. Числівник *три* слід ужити в усіх фразеологізмах, ОКРІМ

- А у (...) словах
- Б алюр (...) хрести
- В у (...) погібелі
- Г спустити (...) шкури
- Д як (...) дні не їв

13. Замість числівника *кілька* слід вжити іменник *пара* в реченні

- А Зустрінемося за *кілька* днів.
- Б Позич мені на *кілька* днів гроші.
- В Прошу на *кілька* слів.
- Г Уже в нас і конячка, вже й *кілька* бичків.
- Д Напиши мені хоч *кілька* слів.

14. НЕ правильно записано словами визначення часу 23 год. 45 хв. в рядку

- А** двадцять третя година сорок п'ять хвилин
- Б** за чверть північ
- В** за п'ятнадцять хвилин дванадцята ночі
- Г** одинадцять годин сорок п'ять хвилин
- Д** чверть до півночі

15. Прочитайте речення

Махатма Ганді народився (1)*тисяча вісімсот шістдесят дев'ятого* року в Індії. У (2)*тридцятидев'ятирічному* віці із (3)*сімдесятьма восьма* прихильниками здійснив пішу ходу, подолавши територію Індії (4)*двісті сорок одну* миль, й таким чином поклав початок масовій акції громадянської непокорі англійській владі. Провів загалом (5)*дві тисячі триста тридцять вісім* днів у в'язниці у невинній боротьбі за мир.

НЕПРАВИЛЬНО вжито числівник, позначений цифрою

- А** 1
- Б** 2
- В** 3
- Г** 4
- Д** 5

У завданнях 16–19 до кожного з чотирьох рядків інформації, позначених цифрами, виберіть один правильний, на Вашу думку, варіант, позначений буквою. Поставте позначки на перетині відповідних рядків (цифри) і колонок (букви).

16. Увідповідніть числівники та їх розряди за значенням

Розряди за значенням	Числівники
1 порядкові	А багато, мало, кількасот
2 власне кількісні	Б чотири восьмих, сім цілих і три десятих
3 неозначено-кількісні	В п'ять, вісімнадцять, тридцять три
4 збірні кількісні	Г троє, десятеро, одинадцятро
	Д двадцять перший, десятий

17. Увідповідніть фразеологізми з їх значенням

Фразеологізм	Значення
1 під три чорти	А швидко, умить
2 ні в дві ні в три	Б небилиці
3 три мішки гречаної вовни	В куди завгодно
4 у три погибелі	Г розгубитися, знітитися
	Д надмірно, важко

18. Увідповідніть типи відмінювання із числівниками

Типи відмінювання	Числівник
1 змінюються обидві частини слова	А п'ятдесят, шістдесят, сімдесят
2 змінюється лише друга частина слова	Б п'ятсот, шістсот, сімсот
3 відмінюються всі складові	В сорок, дев'яносто, сто
4 відмінюється остання складова	Г п'ятсот шістдесят сім
	Д п'ятсот шістдесят сьомий

19. Увідповідніть прислів'я зі словами, яких бракує**Фразеологізм**

- 1 (...) одного не ждуть.
- 2 (...) рукою в долоні не заплещеш.
- 3 Наговорити (...) мішків гречаної вовни.
- 4 Від великого до смішного (...) крок.

Слова

- А сім
- Б одною
- В семеро
- Г п'ять
- Д один

20. Сім разів одмір, а раз одріж.

Викладіть Ваш погляд на цю народну мудрість.

Сформулюйте тезу, наведіть переконливий аргумент, що найкраще підтвердить Вашу думку. Проілюструйте Ваші міркування посиланням на приклад із художньої літератури або з власного життя. Сформулюйте висновок. Обов'язково використайте 5-8 числівників або відчислівникових слів.

Результати за передапробаційний тест подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати передапробаційного тесту

Тема: Числівник		К-кість слухачів	Відсоток слухачів
	Відмінно	2	2,6%
	Добре	8	10,5%
	Задовільно	37	48,7%
	Незадовільно	29	38,2%
Тема: Просте речення, ускладнене відокремленими членами	Відмінно	2	2,6%
	Добре	7	9,2%
	Задовільно	39	51,4%
	Незадовільно	28	36,8%
		76	100%

Тож слухачі вступають на підготовче відділення з таким рівнем граматичної компетентності: 12–13% мають високий та достатній рівень навченості; середній рівень близько 50%, низький рівень – 36–38%.

Метою **тематичних підсумкових тестів** була перевірка динаміки впливу блокової

методики на формування граматичної компетентності слухачів. Тематичні тести проводилися на матеріалі тем: Числівник; Просте речення, ускладнене відокремленими членами. За структурою тести були ідентичними передапробаційним.

Наводимо приклад тематичного підсумкового тесту.

Завдання 1–10 мають по чотири варіанти відповіді, серед яких лише один правильний. Виберіть правильний, на Вашу думку, варіант відповіді.

1. Числівниками є всі слова в рядку

- А по-перше, єдиний, одна друга
- Б два, двійко, двійка
- В триповерховий, троє, тридцять
- Г шість, шостий, шестеро

2. Складені числівники вжито в усіх словах рядка

- А три десяті, два з половиною
- Б кільканадцять, тринадцять
- В п'ятсот, п'ятсот шістдесят
- Г сто тридцять, одна десята

3. Помилку у відмінкових формах кількісних числівників допущено в рядку

- А чотирма, трьома, п'ятьмастами
- Б вісьма, вісьмома, вісьмох
- В чотирьома, багатьма, десятиьма
- Г вісьмох, шістьох, сімох

4. Правильною є відмінкова форма (Р. в., Д. в., О. в.) кількісного числівника

- А семи, сімом, сьомома
- Б семи, сімом, сімома
- В сімох, семом, сімома
- Г семи, сімом, сіма

5. Правильною є відмінкова форма порядкового числівника

- А у тисячу дев'ятсот тридцять дев'ятому році
- Б у тисяча дев'ятьсот тридцять дев'ятому році
- В у тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятому році
- Г у тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятому році

6. Неправильною є відмінкова форма дробового числівника, ОКРІМ

- А одна друга
- Б три восьмі
- В п'ять десятих
- Г дві п'ятих

7. Правильно поєднані числівники з іменниками в рядку

- А три кілограма, півтора місяця, п'ять цілих і одна четверта кілограмів
- Б три брати, шість цілих і п'ять сотих метра, півтора метрів
- В два вірменина, півтора тижні, п'ять цілих і одна четверта кілограма
- Г три апельсина, п'ять цілих і одна четверта літра
- Д три апельсини, п'ять цілих і одна четверта тонн

8. Правильно поєднано іменник із числівником в рядку

- А півтора ящики
- Б двісті чотири комп'ютери
- В з Першим вересням
- Г п'ять з третиною кілограми

9. Помилку у вживанні збірних числівників допущено в рядку

- А дванадцяттеро жирафів
- Б семеро журавлів
- В п'ятеро олівців
- Г двоє селян

10. Правильно вжито відмінкову форму числівника в реченні, ОКРІМ

- А За час роботи виставки, де можна було побачити весільну сукню герцогині Кембриджської, її відвідали близько шістсот тис. осіб
- Б Назви всі числа від тридцяти до сорок два.
- В Назви всі числа другого десятка, четвертого десятка, десятого десятка.
- Г За звітний період податкова база зросла з двохсот до двісті п'ятдесяти млн. грн.

Завдання 11–15 мають по п'ять варіантів відповіді, серед яких лише один правильний. Виберіть правильний, на Вашу думку, варіант відповіді.

11. Правильне вживання числівників у реченні: (...) собак та кішок нагодували (...) галетами. Кожному собаці дісталось (...) галет, кожній кішці – (...). Скільки було собак і скільки кішок? – **позначено в рядку**

- А** десять, п'ятдесятьма шістьма, шість, п'ять
- Б** десятиох, п'ятидесятьма шістьма, шість, п'ять
- В** десятиох, п'ятдесятьма шістка, шість, п'ять
- Г** десятиох, п'ятдесятьма шістьма, шість, п'ять
- Д** десятиох, п'ятьдесятьма шістьома, шість, п'ять

12. Числівник два слід ужити в усіх фразеологізмах, ОКРІМ

- А** (...) боки однієї медалі
- Б** за (...) кроки
- В** в (...) погібелі
- Г** у (...) словах
- Д** як (...) краплі води

13. Замість числівника один слід вжити займенник сам в реченні, ОКРІМ

- А** *Одним* пирогом не наїсися.
- Б** Вона вийшла в *одному* жакеті
- В** *Одні* діти в хаті сидять,
- Г** Залишилася я *одна*.
- Д** В *одному* тільки вікні і світилося.

14. НЕ правильно записано визначення часу (18 год. 40 хв.)

- А** за двадцять сьома
- Б** сорок по шостій
- В** вісімнадцята година сорок хвилин
- Г** без двадцяти сьома
- Д** за двадцять сьома вечора

15. Прочитайте речення

Нельсон Мандела народився в (1)тисячу дев'ятсот вісімнадцятому році. На початку (2)тисяча дев'ятсот сорокового року пішов у підпілля. Провів (3)двадцять сім років за ґратами. Обраний президентом Південно-Африканської республіки на (4)перших демократичних виборах у цій країні у віці (5)сімдесяти шести років.

НЕПРАВИЛЬНО вжито числівник, позначений цифрою

- А** 1
- Б** 2
- В** 3
- Г** 4
- Д** 5

У завданнях 16–19 до кожного з чотирьох рядків інформації, позначених цифрами, виберіть один правильний, на Вашу думку, варіант, позначений буквою. Поставте позначки на перетині відповідних рядків (цифри) і колонок (букви).

16. Увідповідніть числівники та їх розряди за значенням

Розряди за значенням

- 1** порядкові
- 2** власне кількісні
- 3** дробові
- 4** збірні кількісні

Числівники

- А** кількадесят, кільканадцять
- Б** три десятки, сім восьмих
- В** три, одинадцять
- Г** троє, одинадцятєро
- Д** одинадцятий, третій

17. Увідповідніть фразеологізми з їх значенням

Фразеологізм	Значення
1 сім футів під кілем	А швидко, умить
2 сім п'ятниць на тиждень	Б не надійно
3 за сімома печатками	В надійно
4 за сім земель	Г далеко
	Д вдало, успішно

18. Увідповідніть типи відмінювання із числівниками

Типи відмінювання	Числівник
1 в основах слів чергуються голосні	А п'ятдесят, шістдесят, сімдесят
2 змінюється лише друга частина слова	Б п'ятсот, шістсот, сімсот
3 крім Н. в і З. в. мають однакові закінчення	В сорок, дев'яносто, сто
4 відмінюється остання складова	Г шість, сім, вісім
	Д п'ятсот шістдесят сьомий

19. Увідповідніть прислів'я зі словами, яких бракує

Фразеологізм	Слова
1 З (...) ягоди немає вигоди.	А три
2 Надувся, як (...) нещастя	Б півтора
3 (...) п'ятниць на тиждень.	В одна
4 Говорить так, як (...) дні хліба не їв.	Г сім
	Д п'ять

20. За одного вченого дають десять невчених.

Викладіть Ваш погляд на цю народну мудрість.

Сформулюйте тезу, наведіть переконливий аргумент, що найкраще підтвердить Вашу думку. Проілюструйте Ваші міркування посиланням на приклад із художньої літератури або з власного життя. Сформулюйте висновок. Обов'язково використайте 5-8 числівників або відчислівникових слів.

Результати за тематичні підсумкові тести подано в таблиці 2.

Таблиця 2

Результати за тематичні підсумкові тести

Тема: Числівник		К-кість слухачів	Відсоток слухачів
	Відмінно	16	21%
	Добре	40	52,6%
	Задовільно	15	19,7%
	Незадовільно	5	6,7%
Тема: Просте речення, ускладнене відокремленими членами	Відмінно	14	18,4%
	Добре	41	54%
	Задовільно	15	19,7%
	Незадовільно	6	7,9%
		76	100%

Підсумкові тести показали позитивний вплив блокової методики на формування граматичної компетентності слухачів підготовчих відділень: кількість слухачів з високим рівнем граматичної компетентності зросла з 2,6% до 21% (з теми «Числівник») та до 18,4% з теми «Просте речення, ускладнене відокремленими членами»; кількість слухачів з достатнім рівнем зросла з 9,2% та 10,5% до 52,6% та 54% відповідно; натомість кількість слухачів із

середнім рівнем знизилася з 48,7% та 51,4% до 19,7%, а кількість слухачів з низьким рівнем зменшилася із 38,2% та 36,8% до 6,7% та 7,9%. Отже, у цілому ми можемо констатувати позитивний вплив блокової методики на формування граматичної компетентності з української мови слухачів підготовчих відділень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Блочна технологія є ефективною у формуванні граматичної компетентно-

сті з української мови учнів випускових класів у межах підготовки до ЗНО, оскільки означена технологія орієнтована насамперед на узагальнення, систематизацію та коригування знань учнів, удосконалення навичок та вмінь. Означена технологія здатна сформувати цілісне уявлення про граматичну систему мови й імплементується в чотири компоненти – теоретичний, практичний, самостійна робота, підсумковий контроль з кожного блоку, які реалізуються в чотири етапи: презентація теоретичного матеріалу, закріплення теоретичного матеріалу/формування навичок та вмінь, самостійна робота, підсумковий контроль. Апробація означеної методики підтвердила її ефективність.

References

- Belousova, M. A. (2016). Ispolzovaniye pedagogicheskikh tekhnologiy pri prepodavanii yestestvennonauchnykh distsiplin (geografiya, biologiya) v neprofil'nom vuze. *Elektronnyi nauchno-metodicheskii zhurnal Oms'kogo GAU*. №S2. In Rus. (Белуцова М. А. (2016). Использование педагогических технологий при преподавании естественнонаучных дисциплин (география, биология) в непрофильном вузе. *Электронный научно-методический журнал Омского ГАУ*. №S2). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-pedagogicheskikh-tehnologiy-pri-prepodavanii-estestvennonauchnykh-distsiplin-geografiya-biologiya-v-neprofilnom-vuze> (Accessed: 27.05.2021).
- Borodina N. S. (2016). *Metodyka navchannya ukrayins'koyi movy: zahal'ni pytannya: navch.-metod. posibn.* MNU imeni V. O. Sukhomlyns'koho. In Ukr. (Бородіна Н. С. *Методика навчання української мови: загальні питання: навч.-метод. посібн.* МНУ імені В. О. Сухомлинського).
- Karaool L. S. (2012). Blochnyi metod obucheniya kak odin iz putei povysheniya orfograficheskoi gramotnosti studentov. *Vestnik Tuvinskogo gosudarstvennogo universiteta. Pedagogicheskiye nauki*. №4. In Rus (Караоол Л. С. Блочный метод обучения как один из путей повышения орфографической грамотности студентов. *Вестник Тувинского государственного университета. Педагогические науки*. №4.) URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/blochnyy-metod-obucheniya-kak-odin-iz-putey-povysheniya-orfograficheskoy-gramotnosti-studentov> (Accessed: 23.05.2021).
- Kotlyar R. Tekhnolohiyi blochno-konsul'tatyvnoho navchannya na urokakh ukrayins'koyi movy (Котляр Р. Технології блочно-консультативного навчання на уроках української мови) Available from: <https://blanki-ua.com.ua/other/9704/index.html>
- Kucheruk O. A. (2007). *Perspektyvni tekhnolohiyi navchannya u shkil'nomu kursі ukrayins'koyi movy: Navchal'nyy posibnyk.* ZHDU im. I. Franka. In Ukr. (Кучерук О. А. (2007). *Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови: Навчальний посібник.* ЖДУ ім. І. Франка).

**DEVELOPMENT OF UKRAINIAN GRAMMAR COMPETENCE IN SCHOOL GRADUATES
IN EIE-TEST-DRIVEN INSTRUCTION**

Viacheslav Shovkovyi, Olena Sapozhnikova

Abstract

Background: *Training school graduates for External Independent Evaluation (EIE) in Ukrainian is a special process oriented towards developing students' necessary knowledge, skills, and abilities sufficient for passing the EIE test within the shortest time possible taking from several months to several weeks. Part of the EIE, grammar occupies a prominent place in training schoolers for the test. The development of graduates' grammar competence relies on the block teaching technology which is intended to improve, systematize, and guide students' knowledge acquisition as well as to enhance their skills and abilities. The technology was designed to organize grammar learning material in relatively complete conceptual blocks, each of them involving four components: theory, practice, individual work, and assessment.*

Purpose: *The present study aims to design a block technology for developing Ukrainian grammar competence in 10-11th- grade students in training them for External Independent Evaluation and provide its implementation in the educational process.*

Results and Discussion: *The paper proves that the block technology for developing Ukrainian grammar competence in school graduates is relevant to the aims and content of the EIE-test-driven curriculum. The technology includes 15 modules involving theory, practice, individual work, and assessment. Each block is based on the principles of consolidation, logical completeness and coherence, consideration of students' performance level, their perceptions towards learning materials, correlation of information within each conceptual block, alignment of learning material with EIE curriculum. Moreover, the block teaching technology includes four stages: theory presentation; developing skills and abilities through exercising; individual work; assessment after each conceptual block. The developed methodology confirmed its effectiveness in the EIE-oriented classroom. The perspective of further research lies in designing block teaching technologies for other grammar topics of the Ukrainian language.*

Key words: *block teaching technology, methodology of teaching Ukrainian, grammar competence, EIE-test-driven instruction.*

BIOS

Viacheslav Shovkovyi, *DrSc in Education, Professor, Head of Department for Methodology of Teaching Ukrainian and Foreign Languages and Literatures, Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine. His areas of research interests include teaching classical languages, teaching Ukrainian language and literature, classroom assessment.*

Email: *slavshovk@gmail.com*

Olena Sapozhnikova, *lecturer of the Preparatory Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine. Her areas of research interests include Ukrainian language, methodology of teaching Ukrainian.*

Email: *o_sapozhnikova@ukr.net*